ANDHRA SREEBHASHYA.

ఆంధ్రశ్రీభాష్యము.

భగవద్రామానుజాచార్యులవారిచే
బోధాయనవృత్త్యనుసారముగా రచియింపఁబడిన
బ్రహ్మసూత్రభాష్యము.

హానరెబిల్ శ్రీరాజా గోడె నారాయణగజపతిరాయనింగారి

సెలవుప్రకారము

శ్రీపరవస్తు శ్రీనివాస జగన్నాథస్వామి అయ్యవారలుగారిచేఁ
దెనుఁగు సేయఁబడి

వారి సెలవు ప్రకారమే

ముద్రింపింపఁబడినది.

౮ సంచిక.

Published by SREE PARAVASTU SREENIVASA
JAGANNADHASWAMI AYYAVARALUGARU.

Printed by D. Guranna, at the ARSHA PRESS.

Vizagapatam. 1892.

ము (మత్ అనుదాని నర్థమునిచ్చెడి ఇన్ మొదలగునది) కానఁబడినది- వేఱుగాఁ దెలియఁబడుటకును ఉండుటకును తగని ద్రవ్యములకు అట్లు కనఁబడుటలేదు- అవివిశేషణములగుట సామానాధికరణ్యముచేతఁ దెలియఁదగినదియె-

౧౪౯. ఆత్మ, కర్మములచేత, గోవును అశ్వంబును మనుష్యుఁడును దేవుఁడును పురుషుఁడును స్త్రీయును నపుంసకుఁడును అయ్యెననుచోట, మనుష్యాది శరీరములు ఆత్మకు ప్రకారములగుట, మొండియావు బోడియావు తెల్లనిబట్ట నల్లనిబట్ట అనుచోట జాతిగుణములవలెనే యని ఇష్టమయ్యెనేని అప్పుడు జాతివ్యక్తులకువలె ప్రకారంబును ప్రకారియునగు శరీరాత్మలకుఁ గూడ నియతముగా సహప్రతిపత్తి (రెండునొక్కసారి తెలియఁబడుట) కావలయును- ఇట్లు కన్పడుటలేదు- గోత్వాదులనువలె, నియతముగా ఆత్మయాధారముగాఁ గలుగునట్లు ఆత్మతోఁగూడ మనుష్యాది శరీరమును చూచుచుండుటలేదుగదా- కాఁబట్టి మనుష్యుఁడు ఆత్మయని చెప్పెడి సామానాధికరణ్యము లాక్షణికమె (అముఖ్యార్థమును బట్టివచ్చినదియె)- అనియందురు — ఇది ఇట్లు కాదు- మనుష్యాది శరీరములు గూడ ఆత్మయొక్కటియె ఆధారముగాఁ గలిగియుండుటయు దానియొక్క దానికొఱకెయయియుండుటయు దానికి ప్రకారములగుటయు జాత్యాదులతో సమానమె- ఆత్మయొక్కటియె ఆధారముగాఁ గలిగియుండుట ఆత్మతో వియోగము కలిగినతోడనె శరీరము నశించుట వలనఁ దెలియఁబడుచున్నది- ఆత్మైకప్రయోజనత్వముగూడ వాని (ఆత్మయొక్క) కర్మములఫలములను అనుభవించుటకొఱకె కలుగుటవలనఁ దెలియఁబడుచున్నది- ఆత్మకు ప్రకారమగుటయును, దేవుఁడు మనుష్యుఁడు అనియిట్లు ఆత్మకు విశేషణముగా నెతోఁచుటవలన తెలియఁబడుచున్నది- ఇదియెకదా గవాది శబ్దములు వ్యక్తిపర్యంతమగుటయందు హేతువు- ఇట్టి స్వభావము లేక పోవుటవలననె దండము మొదలగునవి విశేషణములగునప్పుడు దండీ కుండలీ అని మత్వర్థీయప్రత్యయము కలుగుచున్నది- దేవమనుష్యాది వ్యక్తులు ఆత్మ ఒక్కటియె ఆధారముగాఁ గలుగు

టయును, దానియొక్క దానికొఱకె అయియుండుటయును, దానికి ప్రకారమగుటయు ననెడిస్వభావములు కలవగుటవలన దేవుఁడును మనుష్యుఁడును ఆత్మయని లోకంబునందును వేదంబునందును సామానాధికరణ్యముతో వ్యవహరించుట కలుగుచున్నది. జాతివ్యక్తులు రెండును నియతముగాఁగూడనె తెలియఁబడుట, రెండును చక్షుస్సు (కన్ను) చేత తెలియఁబడునవి యగుటవలన. ఆత్మ కన్నుచేఁ దెలియఁబడఁదగనిదిగాన కన్నుతో శరీరమును గ్రహించు సమయమున ఆత్మ గ్రహింపఁబడదు. వేఱుగా గ్రహింపఁబడఁదగిన దానికి, ప్రకారముగానే యుండుటయనెడిస్వరూపము దుర్ఘటమని చెప్పఁగూడదు. జాత్యాదులవలె, అదియొక్కటియె యాధారముగాఁగలిగియుండుట, దానియొక్క దానికొఱకె యయియుండుట, దానికి విశేషణమగుట, అనువానిచే శరీరముగూడ దానికి (ఆత్మకు) ప్రకారమగుటయె ముఖ్యస్వభావముగాఁగలదిగాఁ దెలియఁబడుచున్నది గదా. సహోపలంభనియమము (తప్పక రెండునొక్క మాఱు తెలియఁబడుట) ఒక్క సాధనముచేఁదెలియఁబడుటను పట్టివచ్చునదని చెప్పఁబడినది. ఎట్లన్నను, పృథివి మొదలగునది గంధము రసము మొదలగుదానితో సంబంధించియుండుట స్వాభావికమైనను, అది చక్షుస్సు చేత గ్రహింపఁబడక యున్నది. ఇట్లె చక్షుస్సుచేత గ్రహింపఁబడుచున్న శరీరము ఆత్మకు ప్రకారమగుటయె ముఖ్యమైన స్వభావముగాఁగలదియైనను అట్లు గ్రహింపఁబడుట లేదు. ఆత్మను గ్రహించుటయందు చక్షుస్సునకు సామర్థ్యము లేదుగదా. ఇంతమాత్రముచేత శరీరము దానికి (ఆత్మకు) ప్రకారమగుటయె స్వభావముగాఁగలది కాకపోదు. దానికి ప్రకారమగుట ముఖ్యస్వభావముగాఁ గలుగుటయె సామానాధికరణ్యమునకు మూలము. ఆత్మకు ప్రకారమగుటను తెలియఁజేయఁజాలెడి శబ్దము, ప్రకారమగుటను దెలియఁజేయుచునేయున్నది.

౧౫. శబ్దవ్యవహారమునఁ గూడ శరీరమును జెప్పెడి శబ్దము చేత శరీరము మాత్రమె చెప్పఁబడుచున్నదిగాన ఆత్మపర్యంతమగుట శరీరశబ్దమునకు లేదని శంకతోఁచును. ఇట్లు కాదు. పదార్థముల ఏర్పాటును చూపుటకై ఆత్మప్రకారమైన శరీరమును మా

త్రమె నిరూపించుటవలన ఇదినిషర్గకశబ్దము- ఎట్లంటేని- గోత్వ ముశుక్లత్వము ఆకృతి గుణము ఇత్యాది శబ్దములవలెనె-

౧౫౧. కాబట్టి గవాదిశబ్దములవలె మనుష్యాది శబ్దములు గూడ ఆత్మపర్యంతములె- ఇట్లే దేవ మనుష్యాది శరీరములతోఁగూడిన జీవులుపరమాత్మకు శరీరమగుటను అతనికి (పరమాత్మకు) ప్రకారములు గాన జీవాత్మనుజెప్పెడి శబ్దములన్నియును పరమాత్మపర్యంతములె- ఇందువలన పరబ్రహ్మమునకు ప్రకారమగుటనె చేతనాచేతన వస్తువు పదార్థముగాన, అతనిసామానాధికరణ్యమునఁ బ్రయోగించుట కలుగుచున్నది- ఈయర్థము వేదార్థసంగ్రహమున సమర్థింపఁబడినది- ఈశరీరాత్మ భావరూపమగుతాదాత్మ్యమునె(౪॥౧॥౩॥సూ) ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తిచ (బ్రహ్మము ఆత్మయనియెఉపాసింపఁదగినది- అట్లెఉపాసింపుచున్నారు- శాస్త్రములును తెలియఁజేయుచున్నవి-) అనిసూత్రకారుఁడు చెప్పఁగలఁడు- ఆత్మేత్యేవతు గృహ్ణీయాత్ (ఆత్మయనియెగ్రహింపునది) అనివాక్యకారుఁడును చెప్పెను-

౧౫౨. ఇందుసత్యంజేపయన్నను —ఈచేతనవస్తువునకును అచేతనవస్తువునకును పరబ్రహ్మమునకును భోగ్యమగుటయును భోక్తయగుటయును ఈశ్వరుఁడగుటయునననెడి స్వరూపభేదమును కొన్ని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి-

(శ్వేతా॥౪॥౯మ॥)అస్మాన్మాయీసృజతేవిశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యో మాయయాసన్నిరుద్ధః (మాయగలవాఁడు వీనివలన ఈజగత్తును సృజింపుచున్నాఁడు- మఱియొకఁడు దానియందు మాయచేతనిరోధింపఁబడియున్నాఁడు.)

(శ్వేతా॥౪॥౧౦మ) మాయాన్తు ప్రకృతింవిద్యాన్మాయినన్తుమహేశ్వరమ్(ప్రకృతిని మాయనుగా నెఱుఁగునది మహేశ్వరుని మాయగలవానిగా నెఱుఁగనది-)

(శ్వేతా॥౧॥౧౦మ॥)క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః (ప్రధానముక్షరము- జీవుఁడు అక్షరుఁడును అమృతుఁడును- ఒకఁడేదేవుఁడు క్షరమునును ఆత్మనును ఏలుచు

నాఁడు) అమృతాక్షరం హరః అసి భోక్తని దేశింపఁబడుచున్నాఁడు- ప్రధానమును తనకు భోగ్యమునుగా స్వీకరింపుచున్నాఁడు గాన హరుఁడు-

(శ్వేతా॥౬ అ॥౯మ॥) స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః (ఆతఁడు కారణము- ఇంద్రియములకు అధిపతులైన జీవులకు అధిపతి- ఈతనికి కర్తయొకఁడును లేడు- ఈతనికి అధిపతియును లేఁడు)

(శ్వేతా॥౬ అ॥౧౬మ) ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః (ప్రధానమునకును జీవులకును అధిపతియైనవాఁడు)

(తైత్తి॥ చిత్తి॥) పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ంశాశ్వతగ్ంశివమచ్యుతమ్ (జగత్తునకు అధిపతియైనవాఁడు- ఆత్మలకు ఈశ్వరుఁడు- శాశ్వతుఁడు- మంగళకరుఁడు- నిర్వికారుఁడు-)

(శ్వేతా॥౧అ॥౯మ) జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ (ఒకఁడు సర్వజ్ఞుఁడును, మఱియొకఁడు అజ్ఞుఁడును- ఒకఁడు ఈశ్వరుఁడును, మఱియొకఁడు ఈశ్వరుఁడు కానివాఁడును- ఇద్దఱును పుట్టనివారు)

(కఠ॥౫వల్లి॥౧౩మ) నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ (నిత్యుఁడును ఒకఁడునగు నే చేతనుఁడు నిత్యులును అనేకులునగు చేతనుల కోరికలను చేయుచున్నాఁడో)

(శ్వేతా॥౧అ॥౧౨మ) భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా (భోక్తను అనఁగా జీవునిని, భోగ్యమును అనఁగా అచేతనమునను, ప్రేరకునిని అనఁగా ఈశ్వరునిని, తెలంచి)

(ముండ॥౩॥౧॥౧॥) తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి (వారిద్దఱిలో నొకఁడు మధురమైన పండ్లను తినుచున్నాఁడు- మఱియొకఁడు తిననివాఁడై అంతటను ప్రకాశింపుచున్నాఁడు- పండు అనఁగా కర్మఫలము- దానిఁ దినువాఁడు జీవుఁడు- మఱియొకఁడు ఈశ్వరుఁడు-)

(శ్వేతా॥౧అ॥౬మ) పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి (ఆత్మను ఈశ్వరునిని వేఱుగాఁ ద

లంది ఆటపైని దానిచేతనె ప్రీతినిబొందినవాఁడై ముక్తుఁడగుటను పొందుచున్నాఁడు)

(ముండ॥౩॥౧॥౨) అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్। అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః (ఎఱుపును తెలుపును నలుపును గలదియును సమానమైనరూపముగల చాలసంతానమును పుట్టించునదియునగు నొకఁయాడుమేకను ప్రీతిచేయుచున్నదై ఒకఁ మగమేక అనుసరించుచున్నది- మఱియొకఁ మగమేక అనుభవింపఁబడిన భోగములుగలదై దీనినివిడుచుచున్నది. ఆడుమేకయనఁగా ప్రకృతి. మగమేకయనఁగా సంసారి- మఱియొకఁ మగమేక అనఁగా ముక్తపురుషుఁడు)

(శ్వేతా॥౪అ॥౭మ) సమానేవృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనిశయా శోచతి ముహ్యమానః। జుష్టం యదా పశ్యత్యన్య మీశమస్య మహిమానమితి వీతశోకః (పురుషుఁడు ప్రకృతిచేత అజ్ఞానమును పొందింపఁబడినవాఁడును ఒకఁ చెట్టున నణఁగియున్నవాఁడునై దుఃఖపడుచున్నాఁడు- తనకంటెనితరుఁడును ప్రీతిచేయఁబడినవాఁడునగు ఈశ్వరునినెప్పుడు చూచుచున్నాఁడో అప్పుడు దుఃఖములు పోయినవాఁడై ఈతనిమహిమను పొందుచున్నాఁడు)

ఇత్యాది శ్రుతులుగలవు

౧౭౩. స్మృతులఁగూడ నిట్లు చెప్పఁబడినది.

(భగ॥ ౭అ॥౪-౫శ్లో) అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధా। అపరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్। జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతే జగత్ (...అహంకారమునని ఈనా ప్రకృతి ఎనిమిది విధములుగా భేదింపఁబడినది- ఇదిఅపరప్రకృతి- ఓ గొప్ప భుజములు కలవాఁడా! దీనికంటె వేఱుగానున్న నా గొప్ప ప్రకృతిని జీవుఁడయిన దానిగాఁ దెలిసికొనుము- దేనిచేతను ఈ జగత్తు ధరింపఁబడుచున్నదో.

(భగ॥౯అ॥ ౭-౮శ్లో) సర్వభూతాని కౌన్తేయ ప్రకృతిం యాన్తి మామికామ్। కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విసృజామ్యహమ్

మ్॥ ప్రకృతింస్వామవష్టభ్యవిసృజామిపునః పునః। భూతగ్రామమిమంకృత్స్నమవశం ప్రకృతేర్వశాత్ (ఓకుంతీపుత్రుఁడా! కల్పాంతమునందు సమస్త భూతములును నాప్రకృతినిబొందుచున్నవి- వెండియు వానిని కల్పాదియందుసృజింపుచున్నాఁడను- నాయధీనయగు ప్రకృతిని పరిణమింపఁజేసి ప్రకృతివశమువలన పరాధీనమైన ఈసమస్త భూతసముదాయమునుమాటిమాటికిని సృజింపుచుందును)

(భగ॥ ౯అ॥౧౦శ్లో) మయాధ్యక్షేణప్రకృతిః సూయతే సచరాచరమ్। హేతునానేనకౌన్తేయజగద్విపరివర్తతే(అధ్యక్షుఁడనైననాచే సంకల్పింపఁబడినదైనప్రకృతిజంగమస్థావరరూపమైన జగత్తునుకనుచున్నది- ఓకుంతీపుత్రుఁడా! ఈహేతువుచేతనేజగత్తు నడచుచున్నది)

(భగ॥౧౪అ॥౩శ్లో) మమయోనిర్మహద్బ్రహ్మతస్మిన్గర్భం దధామ్యహమ్।సంభవస్సర్వభూతానాంతతో భవతిభారత(ఓభరతవంశమువాఁడా! అన్నిటికిఁ కారణమైన నాయొక్క గొప్ప ప్రకృతి ఏదికలదో దానియందు గర్భమును అనఁగా చేతనసముదాయమును నేను ఉంచుచున్నాను. దానివలన సమస్తభూతములును పుట్టుకగలుగుచున్నవి) జగత్తునకు కారణభూతమైనాయదియైన గొప్పబ్రహ్మము అనఁగా ప్రకృతియనుపేరుగల భూతసూక్ష్మమైన అచేతన వస్తువు ఏదిగలదో దానియందుచేతనుఁడనెడి గర్భమును ఎందువలన చేర్చుచున్నాఁడనో అందువలన, నావలనఁజేయఁబడిన చేతనాచేతనసంసర్గమువలన.అచేతనమిశ్రితులగు దేవాదిస్థావరాంతములైన సమస్తభూతములకును పుట్టుకకలుగుచున్నది-అనియర్థము-

౧౭౪ కొన్నిశ్రుతులు భోక్తృభోగ్యరూపముగా (అనుభవించువాఁడును అనుభవించునదియునుగా)నున్న చేతనాచేతనములు అన్నియవస్థలలోనున్నవియును పరమపురుషునకు శరీరములై ఆతనిచే నియమింపఁబడునవిగాన ఆతనినిపిడిచి యుండఁ పోవుటననే పరమపురుషుఁడు ఆత్మయగుటనును చెప్పుచున్నవి-

(బృ॥ఉ॥౭॥బ్రా॥౩ఖం॥)యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ పృథివ్యాఅన్తరోయం పృథివీనవేద యస్యపృథివీశరీరమ్ యః పృథివీమన్తరోయమయ

తి (ఎవఁడు పృథివియందున్నవాఁడై పృథివికిలోపలివాఁడో, ఎవనిని పృథివిఎఱుఁగదో, ఎవనికి పృథివి శరీరమో, ఎవఁడు పృథివిలోపలివాఁడై నియమించుచున్నాఁడో) అని మొదలువెట్టి (మాధ్య॥ బృహ॥) య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోన్తరో యమాత్మా నవేద యస్యాత్మా శరీరమ్ య ఆత్మానమన్తరో యమయతి స త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః (ఎవఁడు ఆత్మయందున్నవాఁడై ఆత్మకు లోపలివాఁడో ఎవనిని ఆత్మ ఎఱుఁగదో, ఎవనికి ఆత్మ శరీరమో, ఎవఁడు ఆత్మను లోపలివాఁడై నియమించుచున్నాఁడో, యాఁతఁడు నీకు అంతర్యామి) అనియును.

శ్రుతి (సుబా॥ ౭ఖం॥) యః పృథివీమన్తరే సంచరన్ యస్య పృథివీ శరీరం యం పృథివీ న వేద (ఎవఁడు పృథివిలోపలను సంచరించుచున్నాఁడో, ఎవనికి పృథివి శరీరమో, ఎవనిని పృథివి ఎఱుఁగదో, అని మొదలువెట్టి) (సుబా॥ ౭ఖం॥) యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యమక్షరం న వేద యో మృత్యుమన్తరే సంచరన్ యస్య మృత్యుశ్శరీరం యం మృత్యుర్న వేద ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః (ఎవ్వఁడు అక్షరములోపల సంచరించుచున్నవాఁడో ఎవ్వనికి అక్షరము శరీరమో, ఎవ్వనిని అక్షరమెఱుఁగదో, ఎవ్వఁడు మృత్యువులోపల సంచరించుచున్నాఁడో, ఎవ్వనికి మృత్యువు శరీరమో, ఎవనినిమృత్యువు ఎఱుఁగదో, ఇతఁడు సమస్తభూతములకును అంతరాత్మయును నిర్దోషుఁడును పరమపదమున నుండువాఁడును దేవుఁడును ఒక్కఁడునగు నారాయణుఁడు) ఇచ్చట మృత్యుశబ్దము తమస్సనెడి సూక్ష్మావస్థగల యచేతనమును చెప్పుచున్నది- ఈయుపనిషత్తునందె (సుబా॥ ౨ఖ॥) అవ్యక్తమక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే (అవ్యక్తము అక్షరమున లయమును బొందుచున్నది, అక్షరము తమస్సున లయమును బొందుచున్నది) అని చెప్పుటవలన-

(తైత్తి॥ ౧౧అను॥) అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా (లోపల ప్రవేశించియున్నవాఁడు జనులను శాసించువాఁడు అన్నిటికి నాత్మయైనవాఁడు) అనియును శ్రుతి కలదు-

౧౩౩- కొన్ని శ్రుతులు కార్యావస్థలోని జగత్తును కారణావస్థలోని

జగత్తును స్వరూపముగాఁగలవాఁడై పరమపురుషుఁడే యున్నాఁడను నీయర్థమును తెలియఁజేయుటకై కార్యావస్థంబును కారణావస్థంబునగు జగత్తుఆతఁడె యనిచెప్పుచున్నవి-

(ఛాం॥ ౬।౨॥౩॥) సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేక మేవాద్వితీయం- తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత- (ఈకనఁబడునది మొదటను సత్తైయుండెను- ఒకటియైయుండెను- రెండవది లేనిదైయుండెను, అది తాననేకములు కావలయుననియు పుట్టవలయుననియుంజూచెను- అదితేజస్సును సృజించెను-) అని మొదలువెట్టి (ఛా॥౬।౮।౬॥) సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా(౭)ఐతదాత్మ్య మిదంసర్వం తత్సత్యంస ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో(ఓసోమ్యుఁడా [సోమయాగమునకుతగినవాఁడా] ఈప్రజలందఱును సత్తుమూలముగాఁగలవారు అనఁగా సత్తువలనఁగలిగినవారు- సత్తుఆధారముగాఁగలవారు సత్తుప్రతిష్ఠగాఁగలవారు అనఁగా సత్తునందు లయమునుబొందువారు- ఇదియంతయును ఈతఁడాత్మగాఁగలది- అదినిజము- ఆతండెఆత్మ- ఓశ్వేతకేతూ! అదినీవు స్వరూపముగాఁగలది)

(తై॥ ఆన॥ ౬అను॥) సోకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయేతి। సతపోఽతప్యత। సతపస్తప్త్వా। ఇదగ్ంసర్వమసృజత (ఆతఁడు, నేనుఅనేకములు కావలెయును, నేనుపుట్టవలయును, అనిసంకల్పించెను- ఆతండు ఆలోచనమునుచేసెను- ఆతఁడుఆలోచనను చేసి ఈకనఁబడునది పదిగలదో దీనినంతను సృజించెను) అని మొదలువెట్టి (తై ఆన॥౭అను) సత్యంచానృతంచ సత్యమభవత్ (చేతనాచేతనస్వరూపమయ్యును పరబ్రహ్మము సత్యమె అనఁగాతనస్వభావములో నున్నదే అయ్యెను.) ఇవిమొదలగు శ్రుతులు గలవు-

౧౫౬- ఇచ్చట గూడశ్రుత్యంతరసిద్ధమైన చేతనాచేతనములకును పరమపురుషునకును గలస్వరూపవివేకము అనఁగా స్వరూపవైలక్షణ్యము జ్ఞాపకము చేయఁబడినది- (ఛా॥ ౬॥ ౩॥౨) హంతాహమిమాస్తిస్రోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి(నేనుఈమూడుదేవతలనుశరీరమైన ఈజీవుని ద్వారమునఁ

జొచ్చి నామరూపములను ఏర్పఱుపవలయును- అని ఆయీ దేవత సంకల్పించెను- ఛాంద అనునది సంతోషమును దెలుపును) (తై॥ ఆన॥ ౬ అను॥) తత్సృష్ట్వా। తదేవానుప్రావిశత్। తదనుప్రవిశ్య। సచ్చత్యచ్చాభవత్। విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ। సత్యంచానృతంచ సత్యమభవత్ (దానిని సృజించి దాని నెచొచ్చెను- దానినిచొచ్చి వికారములేనిదియును వికారముకలదియును అయ్యెను- తెలివిగలదియును తెలివిలేనిదియును అయ్యెను- చేతనాచేతన స్వరూపమగుచు బ్రహ్మము నిర్వికారమె అయ్యెను-) అనేనజీవే నాత్మనానుప్రవిశ్య అని జీవుఁడు బ్రహ్మాత్మకుండగుట చెప్పఁబడినది- అదిఒకటఁడు శరీరంబును మఱియొకటఁడు ఆత్మయును అగుటచేఁగలిగినదని, తదనుప్రవిశ్య। సచ్చత్యచ్చాభవత్। విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ। అనుశ్రుతితో సమన్వయము చేయుటవలన తోఁచుచున్నది- ఇట్టి నామరూపవ్యాకరణమె (బృ॥ ౩॥ ౪॥ ౭) తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్। తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత (ఇయ్యది అప్పుడు నామరూపముల యేర్పాటులేనిదైయుండెను- అది నామరూపములతో నేర్పఱుపఁబడెను-) అను శ్రుతియందుఁగూడ చెప్పఁబడినది- కాఁబట్టి కార్యావస్థగలవాఁడును కారణావస్థగలవాఁడును స్థూలసూక్ష్మములైన చేతనాచేతన వస్తువులు శరీరముగాఁగల పరమపురుషుఁడె కాన, కారణము కంటె కార్యము వేఱుకాదుగాన, కారణము తెలియుటచేత కార్యముగూడ తెలియఁబడుటను, ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానంబును, మనకు కావలసినది, తేటగాఁ గుదిరినది- అహమిమాస్తిస్రోదేవతాః అనేనజీవే నాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణి (నేను ఈమూడు దేవతలను ఈజీవుఁడనెడి శరీరముతోఁ జొచ్చి నామరూపములను ఏర్పఱుపవలయును) అని అచేతనవస్తువునంతయు నెత్తికొని దానిలో తానాత్మగాఁగల జీవుఁడు ప్రవేశించుటచేత నామరూపవ్యాకరణము చెప్పఁబడినదిగాన, వాచకశబ్దంబులన్నియు అచేతన జీవవిశిష్ట పరమాత్మకె వాచకములుగాన, కారణావస్థగలపరమాత్మను చెప్పెడి శబ్దముతో కార్యమును జెప్పెడి శబ్దమునకు సామానాధికరణ్యము ముఖ్యముగాఁ గుదిరినది-

౧౫౭. కాఁబట్టి స్థూలసూక్ష్మములైన చేతనాచేతనములు ప్రకారముగాఁగల బ్రహ్మమె కార్యంబును కారణంబును గాన జగత్తు బ్రహ్మ ముపాదానముగాఁగలది- సూక్ష్మచేతనాచేతనవస్తువులు శరీరముగాఁగల బ్రహ్మమె కారణము-

౧౫౮. బ్రహ్మ ముపాదానమైనను మొత్తముపాదానముగాన చేతనాచేతనములకును బ్రహ్మంబునకును స్వభావముల సాంకర్యము లేకపోవుట లెస్సగాఁ గుదిరినది- తెల్లనివియు నల్లనివియు నెఱ్ఱనివియునగు తంతువుల మొత్తముపాదానముగాఁగలిగి యుండినను చిత్రపటమునకు ఆయాతంతువులప్రదేశమందె తెలుపు మొదలగువాని సంబంధముగాన కార్యావస్థయందుఁగూడ నంతట వర్ణసాంకర్యము ఎట్లు లేదో అట్లె చేతనా చేతనేశ్వర సంఘాత ముపాదానముగాఁగలిగి యున్నను జగత్తునకు కార్యావస్థయందుఁగూడ భోక్తృత్వభోగ్యత్వ నియంతృత్వాదులకు సాంకర్యము లేదు- (భోక్తృత్వమనఁగా, ననుభవించువాఁడౌట-అది జీవునిస్వభావము-భోగ్యత్వమనఁగా ననుభవింపఁబడునదియగుట-అది అచేతనస్వభావము- నియంతృత్వమనఁగా నియమించువాఁడౌట- అది ఈశ్వరస్వభావము-) తంతువులు (పోగులు) వేఱుగానుండుటకు తగినవి, అవినేయువాని యిచ్ఛచేతను కూర్పఁబడినవై కారణత్వమును గార్యత్వమును బొందును- చేతనాచేతనములో అన్నియవస్థలలోను పరమపురుషునకు శరీరముగాన పరమపురుషునకు ప్రకారములగుచునె పదార్థంబులగును- కాఁబట్టి అవిప్రకారముగాఁగల పరమపురుషుఁడు ఎల్లప్పుడును అన్నిశబ్దములచేతను చెప్పఁబడును- ఇదిమొత్తంతువులకంటె చేతనాచేతనంబులకుఁగలవిశేషము- స్వభావములు వేఱువేఱుగానుండుటయును, వానికిసాంకర్యము లేకపోవుటయును రెంటికినిసమానమె- కాఁగా పరబ్రహ్మము కార్యములలోఁజొచ్చినను స్వరూపమునకు మార్పులేమగాన వికారములేకపోవుట లెస్సగాఁగుదిరినది- స్థూలావస్థలో నామరూపముల ఏర్పాటుగలిగి వేఱువేఱుగానున్న చేతనా చేతనవస్తువులకు ఆత్మగానుండుటను కార్యత్వముగూడ లెస్సగాఁగుదిరినది- కార్యత్వమనఁగా మఱియొక యవస్థగలుగుటయెకదా-

౧౫౯. నిర్గుణశ్రుతులుగూడ పరబ్రహ్మమునకు హేయగుణములు (దుర్గుణముల) సంబంధము లేకపోవుటను సందర్భించుచున్నవి- (ఛా॥౮॥౭॥౧॥) అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోऽపిపాసః (పాపము లేనివాఁడు- ముదిమి లేనివాఁడు- మరణము లేనివాఁడు- దుఃఖము లేనివాఁడు- ఆకలి లేనివాఁడు- దప్పిక లేనివాఁడు) అని దుర్గుణములను నిషేధించి, సత్యకామస్సత్యసంకల్పః (సత్యములైన గుణములు గలవాఁడు- సత్యమైన సంకల్పము గలవాఁడు) అని కల్యాణగుణములను (సుగుణములను) జెప్పుచున్న ఈ శ్రుతియె, మిగిలినచోటుల, గుణములు లేవని సామాన్యముగాఁ జెప్పుట హేయగుణములఁ గూర్చినదియని పల్కుచున్నది-

౧౬౦. (   ) జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మ (బ్రహ్మము జ్ఞానస్వరూపమైనది) అను మాటయును సర్వజ్ఞంబును సర్వశక్తియును నిఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణగుణాకరంబును నగు బ్రహ్మము యొక్క స్వరూపము జ్ఞానముచేతనె నిరూపింపఁదగినదియును, స్వయంప్రకాశమగుటచే జ్ఞానస్వరూపంబునని యొప్పుకొనుటవలన లెస్సగాఁ గుదిరినది-

౧౬౧. (ముణ్డ॥౧॥౧॥౯) యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ (ఎవ్వఁడు అన్నిటివిధంబుల నెఱింగినవాఁడో, అన్నిటి నెఱింగినవాఁడో) (శ్వేతా॥౬॥అ॥౮ను॥) పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ (ఈతని శక్తి గొప్పదియును అనేకవిధంబులు గలదియును అని యెవినఁబడుచున్నది- ఈతని జ్ఞానంబును బలంబును వ్యాపారంబును స్వాభావికమె) (బృ॥౬॥౫॥౧౫॥) విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్ (ఓసీ! తెలిసికొనువానిని దేనిచేతఁ దెలియవలయును) ఈ మొదలగు శ్రుతులు తెలిసికొనువాఁడగుటను తెలియఁజేయుచున్నవి-

౧౬౨. (తై॥ఉ॥౨॥౧॥౧॥) సత్యం జ్ఞానం (సత్యస్వరూపమైనది, జ్ఞానస్వరూపమైనది) ఇత్యాదిశ్రుతులు జ్ఞానముచేతనే నిరూపింపఁబడునదియు స్వప్రకాశంబు నగుటచే జ్ఞానస్వరూపత్వమును తెలియఁజేయుచున్నవి-

౧౬౩- (తై॥ఆన॥౬అను॥) సోऽకామయత బహుస్యాం (నేను అనే

కములు కావలయునని ఆయీశ్వరుఁడు సంకల్పించెను) (ఛా॥౬॥౨॥౩॥) తదైక్షతబహుస్యాం (అబ్రహ్మము అనేకముకావలయునని చూచెను) (బృ॥౩॥౪॥౭)తన్నామరూపాభ్యామేవవ్యాక్రియత (ఆబ్రహ్మము నామరూపములచేత పర్చబడెను) అనుశ్రుతులచేత బ్రహ్మమెతనసంకల్పమున విచిత్రస్థావరజంగమరూపముగా అనేకప్రకారముతోయున్నదని చెప్పఁబడినది కాఁబట్టి, అట్లు కాక బ్రహ్మాన్యాకముగాని వస్తువులు అనేకములగుట తత్త్వముకాదుగాన (కఠ॥౪॥౧౦॥) మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతియ ఇహనానేవపశ్యతి(ఎవ్వఁడు ఇచ్చటఅనేకములుగానుండునట్లు చూచుచున్నాఁడో వాఁడు మృత్యువుపై మృత్యువును పొందుచున్నాఁడు (కఠ॥౪॥౧౧॥) నేహనానాస్తికించన (ఇచ్చటపదార్థమును అనేకమైనదిలేదు) (బృహ॥౪॥౪॥౧౪॥) యత్రహి ద్వైతమివ భవతితదితరఇతరం పశ్యతి యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవా భూత్తత్కేన కంపశ్యేత్తత్కేనకం విజానీయాత్ (ఏస్థితిలో భేదముకనఁబడునో అప్పుడు మఱియొకఁడు మఱియొకనిఁదానినిచూచును- ఏస్థితిలో వీనికి అంతయునాత్మయే యయ్యెనో అప్పుడు దేనిచేత దేనిని చూచును? దేనిచేతదేనిని తెలిసికొనును?) ఇత్యాదిశ్రుతులచేతను అది (అబ్రహ్మాత్మక వస్తునానాత్వము) నిషేధింపఁబడుచున్నది-

(ఛా॥౬॥౨॥౩॥)బహుస్యాం ప్రజాయేయ (నేను అనేకముకావలయును సృష్టినిపొందవలయును-)ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధమైన, స్వసంకల్పమున బ్రహ్మము అనేకనామరూపములను పొందుటచేతనైన నానాప్రకారత్వము, నిషేధింపఁబడలేదు-ఆయంశము యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ అనునిషేధవాక్యమునకు మొదటనే (బృ॥౪॥౪॥౬॥) సర్వంతంపరాదాద్యోన్యత్రాత్మనస్సర్వం వేద(ఎవ్వఁడు ఆత్మకంటె వేఱుగాసమస్తమును తెలిసికొనుచున్నాఁడో వానినిసమస్తమును విడుచును).(బృ॥౪॥౪॥౧౦॥) అస్యమహతో భూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః (ఋగ్వేదమనునది ఏదికలదో ఇది యీపెద్దభూతపు ఊర్పేకదా) ఇత్యాదిశ్రుతిచేత స్థాపింపఁబడినది-

౧౬౪. ఇట్లుచేతనాచేతనేశ్వరులకు స్వభావస్వరూపభేదము

లను చెప్పెడిశ్రుతులకును కార్యకారణభావమునను (ఈశ్వరుఁడు కారణమగుటయు మిగిలినది కార్యమగుటయు) కార్యకారణములొకటియె యగుటయును చెప్పెడిశ్రుతులకును విరోధములేకపోవుట, చేతనాచేతనంబులును పరమాత్మయును ఎల్లప్పుడును శరీరంబు నాత్మయునై యుండుటయును శరీరమైనచేతనాచేతనములు కారణదశయందు (సృష్ట్యాదియందు) నామరూపముల యేర్పాటుకు తగని దగునట్లు సూక్ష్మమైనదశను పొంది యుండుటయును కార్యదశయందు నామరూపముల యేర్పాటుకు తగినస్థూలదశను పొందుటయును చెప్పెడి శ్రుతులచేతనె తెలియఁబడుచున్నది.

౧౬౫. కాఁబట్టి బ్రహ్మమున కజ్ఞానముకలదను వాదంబునకైనను ఉపాధినిబట్టి బ్రహ్మమునకు భేదముకలిగినదను వాదంబునకైనను కుయుక్తిమూలంబగు మఱియేవాదంబునకైనను అన్నిశ్రుతులకు విరుద్ధమగుదానికి ఎట్లైనను అవకాశము కానఁబడకున్నది.

౧౬౬. వేఱువేఱుస్వభావములు కలిగియున్నట్లు ఆయాప్రమతుబుచే నేర్పడినవారును, శరీరంబులు నాత్మయునగుటచే ప్రకారంబులును ప్రకారియునుగా శ్రుతులచేతనె తెలియఁబడినవారునగు, చేతనాచేతనంబులకు నీశ్వరునకును, మఱియొకట శ్రుతిచేత కార్యంబులును కారణంబునని చెప్పఁబడుటయు, కార్యకారణంబు లొకటియెయని చెప్పుటయును విరుద్ధము కాదుగదా.

౧౬౭. ఆగ్నేయంబును అగ్నీషోమీయంబును ఉపాంశుయాజంబును రెండుఐంద్రింబులును ఐంద్రాగ్నంబునని ఆఱుయాగంబులుకలవు. ఒక్కొక్కయాగమునకొక్కొక్క విధివాక్యముకలదు. వానివలననే ఇవి యేర్పడుచున్నవిగాన ఆవాక్యములు ఉత్పత్తివాక్యములనఁబడును. ఇవిగాక (తై॥సం॥౧కాం॥౬ప్ర॥౮అను॥) యఏవంవిద్వాన్ పౌర్ణమాసీంయజతె (ఇట్లు తెలిసికొనువాఁడెవ్వఁడు పౌర్ణమాసయాగమును చేయునో) (తై॥సం॥౧కాం॥౬ప్ర॥౮అను॥) యఏవం విద్వానమావాస్యాంయజతె (ఇట్లు తెలిసికొనువాఁడెవ్వఁడు దర్శయాగమును చేయునో) అను రెండువాక్యములు కలవు. ఆవిఆయాఱుయాగములను మూఁడేసియాగములనొక్కొక్కమొత్తముచొప్పున రెండుమొత్తములనుగాఁ

జేయుచున్నవి. ఇవిగాక మఱియొక్క వాక్యముకూడఁ గలదు. అదియే దియన్నను (   ) దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేత (స్వర్గమును గోరువాఁడు దర్శయాగంబును పూర్ణమాసయాగంబును చేయునదియని యర్థము) అనునది. ఇది ఆఱింటికిని స్వర్గమునుగోరువానినొకనినె యధికారినిగా నేర్పఱుచుచున్నదిగాన నాఱింటిని ఒక్కమొత్తమునుగానె చేయుచున్నది.

౧౬౮. ఇట్లె (శ్వేతా॥౧॥౧౦మ॥) క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః (ప్రకృతి వికరించునది-మరణము లేనివాఁడును వికరింపని — టునుజీవుఁడు) (శ్వేతా॥౧॥౧౦మ॥) క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః (ఒక్క దేవుఁడే క్షరమును ఆనఁగాన చేతనమును జీవునినేలుచున్నాఁడు) (తై॥నా॥౧౧॥) పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్ (అంతటికిని అధిపతి. జీవులకు అధిపతి) (తై॥నా॥౧౧॥) ఆత్మా నారాయణః పరః (నారాయణుఁడు గొప్ప యాత్మ) ఇత్యాది వాక్యములు చేతనాచేతనేశ్వరులను వేఱు వేఱు స్వరూపస్వభావములుగలవారినిగాఁ జెప్పుచున్నవి. (సుబా॥౭॥) యస్య పృథివీ శరీరం --- యస్యాత్మా శరీరం --- యస్యావ్యక్తం శరీరం --- యస్యాక్షరం శరీరమ్, ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః (ఎవ్వనికి పృథివి శరీరమో, ఎవ్వనికి అవ్యక్తము శరీరమో, ఎవ్వనికి అక్షరము శరీరమో, ఈతఁడు సమస్తభూతములకును నంతరాత్మయును పాపసంపర్కము లేనివాఁడును పరమపదమున నుండువాఁడును ఒక్కదేవుఁడునగు నారాయణుఁడు) ఇత్యాది వాక్యములచేత అన్నియవస్థలలోనును చేతనాచేతనములు పరమాత్మకు శరీరమనియును పరమాత్మ వానికాత్మయనియును చెప్పఁబడుచున్నది (ఛా॥౬॥౨॥౧) సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ (ఓ సోమ్యుఁడా ఈ జగత్తు మొదటను సత్తై అయియుండెను) (ఛా॥౬॥౮॥౭) ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం (ఇదియంతయు పరమాత్మయాత్మగాఁ గలది) (ఛా॥౩॥౧౪॥౧) సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ (ఇదియంతయు బ్రహ్మమే కదా) ఇత్యాది వాక్యములు వేఱుగాఁ దోఁచుచున్నమూఁడు వస్తువులను కారణావస్థగలవాఁడును కార్యావస్థగలవాఁడునగు నొక్క పరమాత్మయె యని శరీరియగు (శరీరము గలవాఁడగు) పరమా

త్మను జెప్పెడి సత్ బ్రహ్మ మొదలగు శబ్దములతోఁ దెలియఁజేయుచున్నవి-. చేతనాచేతనములకు శరీరియగు పరమాత్మను, పరమాత్మను జెప్పెడిశబ్దములచేఁ జెప్పినను విరోధములేదు- ఎట్లన్నను మనుష్యాదిపిండము శరీరముగాఁగల యొకయాత్మను అయమాత్మాసుఖీ (ఈయాత్మసుఖముగలవాఁడు) అనియాత్మను జెప్పెడి శబ్దముచేఁ జెప్పినయట్లు- అనియింతతోఁ జాలింతము-

౧౬౯. బ్రహ్మంబును తానునొకటేయను జ్ఞానముచేతనే యవిద్య నివర్తించుట యుక్తముగానున్నదని చెప్పినదిసరి కాదు- బన్ధము పారమార్థికము (సత్యము) గాన జ్ఞానముచేత పోవునది గాదు- పుణ్యపాపములనెడి కర్మముచేఁగలిగిన దేవాదిశరీరములలోఁ జొచ్చుటయును దానివలనఁగలిగెడి సుఖదుఃఖానుభవంబుననెడి బంధము మిథ్యయని యెట్లు చెప్పఁజాలుదుము- ఈబంధము నివర్తించుట భక్తిస్వరూపమైన ఉపాసనచేఁ బ్రీతినొందిన పరమపురుషునియనుగ్రహముననె కావలసినదని పూర్వమె చెప్పితిమి- మీరొప్పినయైక్యజ్ఞానము ఉన్నదున్నట్లు తెలిసికొనుట కాకపోవుటను మిథ్యారూపముగాన, దానికబంధము మఱియింతవృద్ధిపొందుటయె ఫలము- (విష్ణుపు॥ ౨ం అ') మిథ్యైతదన్యద్ద్రవ్యంహినైతి తద్ద్రవ్యతాంయతః (మఱియొకవస్తువు ఆవస్తువగుట కుదురదుగాన ఇది [వెనుకఁజెప్పినయద్వైతము] మిథ్య) అని శాస్త్రముకలదుగదా- (భగ॥౧౫అ॥౧౮శ్లో॥) ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః (ఉత్తముఁడగు పురుషుఁడు వేఱు) అనియును, (శ్వేతా॥౧॥౬) పృథగాత్మానం ప్రేరితారంచమత్వా (ఆత్మను సర్వప్రేరకునిని వేఱుగాఁ దెలిసికొని) అనియును, జీవాత్మకంటె విలక్షణుఁడును ఆజీవాత్మకు అంతర్యామియునగు బ్రహ్మము యొక్క జ్ఞానమె పరమపురుషార్థమగు మోక్షమునకు సాధనమైనది, అనిచెప్పుచున్నదిగదా-

౧౭౦. ఇంతియెకాక నీవంగీకరించిన నివర్తకజ్ఞానము (సంసారమునుపోఁగొట్టెడి బ్రహ్మజ్ఞానము) కూడ మిథ్యయెకాన అదిపోవుటకు మఱియొక నివర్తకను కావలయును- ఈనివర్తకజ్ఞానము, తనకువిరోధియగు భేదములనన్నిటినిపోఁగొట్టి తానుక్షణికముగానత

నంతనె నశించును (జ్ఞానముపుట్టి యొకక్షణములో వేగమె నశించు
నని సిద్ధాంతము) అంటిరేని- ఆనివర్తకజ్ఞానపు స్వరూపంబును దా
నిపుట్టుకయును దానినాశంబునుగూడ కల్పితములు గాన ఆనాశమును
కల్పించుటయును దానియాధారంబునుగూడ యావశ్యమెకాన దానికి
మఱియొక్క నివర్తకముండవలయును- ఆనాశము బ్రహ్మస్వరూప
మె యంటిరేని అట్లైనచో నివర్తకజ్ఞానము పుట్టుటయె లేకపోవును-
దానినాశముండఁగా నది పుట్టఁగూడదుగదా-

౧౭౧. ఇంతియెకాక చిన్మాత్రమైన (జ్ఞానమాత్రమైన) బ్రహ్మ
ముకంటెమిగిలినదంతయును లేదనెడిజ్ఞానమునకుజ్ఞాత ఎవ్వఁడు? అ
నఁగా ఈజ్ఞానమెవ్వనికిఁ గలుగుననుట- అధ్యాసమె (భ్రాంతియె) యం
టిరేని, అట్లు చెప్పఁగూడదు- నివర్తింపవలసినదియె యదిగాన అది
యీజ్ఞానమునకు కర్తయెట్లగును? బ్రహ్మస్వరూపమె జ్ఞాతయం
టిరేని, బ్రహ్మము, ఈనివర్తకజ్ఞానమునకు జ్ఞాతయగుట, స్వాభా
వికమా, లేక అధ్యాసమువలనఁ గలిగినదా? అధ్యాసమువలనఁ గలిగిన
దేని ఈయధ్యాసంబును దీనికిమూలమగు నొకయవిద్యయును నివర్త
కజ్ఞానమునకుఁ జేరినవి గావు గాన నిలిచియె యుండును- మఱియొక్క
నివర్తకజ్ఞానము నొప్పినను అదియు నొక్కనికి ఒక్క దానిం గూర్చి
నదై యుండవలయును గాన జ్ఞాత కావలసియె యుండుటను అనవస్థ
కలుగును- బ్రహ్మస్వరూపమే జ్ఞాతయంటిరేని మాసిద్ధాంతమునె
యవలంబించినవారగుదురు- నివర్తకజ్ఞానముచే నివర్తింపవలసినవా
నిలో ఆనివర్తకజ్ఞానస్వరూపంబును దాని జ్ఞాతయునుగూడ చేరి
యుందురంటిరేని, ఈ మాట, భూమితప్ప మిగిలినదంతయును దేవద
త్తునిచే ఛేదింపఁబడినదని చెప్పి ఈనరుకుటలోనే ఆదేవదత్తుఁడునుఆ
నరుకుటయుఁగూడ ఛేదింపఁబడినవానిలోఁ జేరినవియెయని చెప్పె
డిమాటవలె, నవ్వఁదగియున్నది- అధ్యస్తుఁడగు (భ్రమమునకు విష
యమగు) జ్ఞాత, తన నాశమును కలుగఁజేసెడి నివర్తకజ్ఞానమున
కు తాను కర్త కావలసివచ్చును- అట్లు కాఁగూడదు- తననాశమెవ్వ
డును పురుషార్థము కాదు- (పురుషార్థమనఁగా తనకు కావలయున
ని పురుషుఁడు కోరఁదగినది) ఆనాశము బ్రహ్మస్వరూపమె యనియం

గీకరించినచో భేదజ్ఞానము, దానికిమూలమగు నవిద్య, మొదలగు వానిని కల్పించుటయె సందర్భింపదు. ఇట్లు, శైవోపహతునిదుడ్డుదెబ్బలనుగొట్టుటను బోలిన! మాయావాదఖండనము నింతతోఁజాలింతము.

౧౭౨. కాఁగా బంధము (సంసారము) అనాదియైన కర్మప్రవాహమనెడి యజ్ఞానమువలనఁగలిగినదిగాన, దానిని పోఁగొట్టుట వెనుక నిరూపింపఁబడిన జ్ఞానము (భక్తి) వలననె కావలసినది. ఆ జ్ఞానమెట్లు కలుగునన్నను, ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము కలిగియుండఁగా పరమపురుషుని యారాధనముగాఁ బ్రతిదినము నాచరింపఁబడుచుండెడి వర్ణాశ్రమకర్మములవలనఁ గలుగును. అందు, వట్టికర్మముల ఫలము స్థిరముగానిదియు స్వల్పమైనదియు ననియు, ఫలములనుగోరక పరమపురుషుని యారాధనముగాఁజేసెడి కర్మములు, భక్తిని కలుగఁజేసి దానిద్వారంబున బ్రహ్మస్వరూపానుభవం బనెడి యనంతంబును స్థిరంబునగు ఫలమును గలుగఁజేయునవియనియు, కర్మములస్వరూపము నెఱింగినంగాని తెలియఁబడదు. కర్మముల కేవలాకారమును (క్రొది ఫలములనిచ్చెడి స్వరూపమును) విడచి వెనుకఁజెప్పిన స్వరూపముతో (పరమపురుషుని యారాధనముగా) నాచరింపవలయునని కూడఁ గర్మస్వరూపము నెఱుంగక తెలియదు. కాఁబట్టి కర్మవిచారము కాఁగానే, అది గడచియుండుటనె, బ్రహ్మవిచారము చేయఁదగినది గాన అథ (ఇఁకను), అతః (ఇందువలన) అని సూత్రకారునిచేఁ జెప్పబడెను.

జిజ్ఞాసాధికరణపూర్వపక్షము.

౧. పూర్వపక్షి తలంచునదియేమన్నను. వృద్ధవ్యవహారమునఁగాని శబ్దముయొక్క శక్తి తెలియదు. అనఁగా ఈమాట ఈయర్థమును తెలియఁజేయును అను నంశము తగుమనుష్యులు చేసెడి వాడుకనుబట్టియె తెలిసికొనవలసియున్నది. ఎట్లన్నను గామ్ ఆనయ అను మాటను తగుమనుష్యులు ఆవును తెమ్ము అనునర్థమునందు ప్రయోగించుచున్నారుగాన దానికి అది అర్థమని తెలిసికొనుచున్నాము. అట్టి పెద్దల వ్యవహారమెల్లను కార్యముద్దేశించినదిగానె కానంబడుచున్నది. అనఁగా నొకఁడు ఒకయావును తనయొద్దకు

రప్పించుటయను కార్యమును ఉద్దేశించి గామ్ ఆనయ (గోవును తెమ్ము) అని ప్రయోగించును. ఇట్లు యందఱు నొక్కొక్క కార్యము నుద్దేశించియే శబ్దములను ప్రయోగించుచుందురు. అట్టి వ్యవహారములను పట్టియే ఆమాటల యర్థము నెఱుంగనివారు ఆయర్థమును తెలిసికొనవలసి యున్నది. కాఁగా ఏమాటయైనను కార్యముతోఁ జేరని యంశము అర్థముగాఁ గనఁబడదు. కాఁబట్టి శబ్దమెల్లను కార్యమునే తెలియఁజేయును. వేదముగూడ శబ్దమే కాన అదియును కార్యమునే తెలియఁజేయును. ఆవేదములో నొక్క భాగమైన వేదాంతములు అనఁగా ఉపనిషత్తులుగూడ అట్టి యొక్క కార్యమునే తెలియఁజేయును గాని పరబ్రహ్మమనెడి వస్తువును తెలియఁజేయవు. కాఁబట్టి బ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకు ఉపనిషత్తులు సాధకములు కావు.

౨. పుత్రస్తే జాతః (తే పుత్రః=జాతః నీకు కొడుకు పుట్టెను) అని యొకఁడు చెప్పినతోడనే తండ్రికి ముఖవికాసము కలుగును. దానిని ప్రక్కనుండువాఁడు చూచి, ఈమాట సంతోషమును కలుగఁజేసెడి పుత్రోత్పత్తిని చెప్పుననుకొని, సిద్ధమైన యంశమును చెప్పుటయందె శబ్దమునకు సామర్థ్యమును కల్పించునే యన్నను,—ఇట్టి ముఖవికాసమునకు జరుగుచుండునవియు కాఁబోవునవియుఁగూడ కారణము కావచ్చును. జరిగినవానిలోఁ గూడ మంచిలగ్నమునఁ బుట్టుట, సుఖముగా ప్రసవము జరుగుట మొదలగునవిగూడ హేతువులు కావచ్చును. కాఁబట్టి, ముఖవికాసము, ఎద్దియో యొక ఇష్టమైన యంశము ఆతండ్రికి తోఁచియుండుటను తెలియఁజేయునుగాని, ఈయంశమని విశేషించి నిర్ధారణము చేయఁజాలదు.

3. కః కూజతి (ఏది కూయుచున్నది?) అని యొకఁడు ప్రశ్నముచేయఁగా, పికః కూజతి (కోయిలకూయుచున్నది) అని మఱియొకఁడు ఉత్తరము నిచ్చును. ఇచ్చట కూజతి అనుశబ్దమున కర్థము నెఱింగియుండి కోయిలకూఁతను వినుచున్న మూఁడవవాఁడు పికః అనుశబ్దమునకు కోయిల యర్థమని గ్రహించును. ఇట్లె కాష్ఠైః స్థాల్యామ్ ఓదనం పచతి (కట్టెలచేత కుండలో అన్నమును వండుచున్నాఁడు) అని యొకఁడు చెప్పఁగా కాష్ఠైః స్థాల్యామ్ అ

నెడి తృతీయా చతుర్థుల యర్థంబును పచతి యనెడిక్రియాపదము నర్థము వెలిఁగినవాఁడు, కాష్ఠశబ్దము కట్టెలను తెలియఁజేయునని యును స్థాలీశబ్దము కుండను తెలియఁజేయు ననియును అను కొనునే యనినను, ఇట్టియెడలనుగూడ పూర్వము తా నెఱింగి యున్న మాటలను కార్యమును తెలియఁజేయువానిగానె యెఱిం గియుండునుగాన ఇఁక తా నెఱుఁగఁబోవు మాటలనుగూడ కా ర్యమును తెలియఁజేయువానినిగానె తెలిసికొనును.

౪. ఒకఁడు త్రాడునుచూచి సర్పమనుకొని బెదరును. మఱి యొకఁడు నాయంసర్పః, రజ్జురేషా (అయం సర్పః న=ఇది పాము కాదు. ఏషా రజ్జుః= ఇది త్రాడు) అని చెప్పును. అప్పుడు మొదటి వానికి ఇదిపాముకాదు, త్రాడె, అనితోఁచి బెదరు తీరునే యంటిరే ని, అచ్చటఁగూడ కదలికలేనిదనియు విషములేనిదనియు ఇది యచే తనవస్తువు అనియుంగూడ చెప్పినను భయము తీరునుగాన ఇదిసర్పము కాదు, త్రాడు, అని తెలిసికొనుటనె బెదరుతీరినదని నిశ్చయించుటక వకాశము లేదు.

౫. ఇది కార్యము (చేయఁదగినది) అని తెలిసినంగాని ప్రవర్తిం చుట కలుగదనెడి నియమ మొకఁటి యేర్పడియున్నది. శబ్దము, ప్ర వర్తింపఁజేసెడి యర్థమును తెలియఁజేయునదియని తెలిసినతోడ నె కార్యమనెడిజ్ఞానములేక ప్రవృత్తి కలుగదుగాన నన్నిపదంబులు ను కార్యమునె తెలియఁజేయును. కాఁబట్టి రెండవపదార్థముతోఁ గూడిన తనయర్థమును మాత్రమే పదము తెలియఁజేయదు. (అభిహి తాన్వయవాదంబును అన్వితాభిధాన వాదంబునని రెండువాదము లు కలవు. రెంటిని విశిష్టాద్వైతు లొప్పియె యున్నారు. అం దు అభిహితాన్వయవాదమనఁగా నొకవాక్యములోనున్నపదములు ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా వానివానియర్థములం దెలియఁజేసి అన్ని యుం జేరి వానివానికిఁగల పరస్పరసంబంధమును చెప్పుననుట. ఎట్ల న్నను, గామానయ అనునప్పుడు గామ్ అనునది గోవును, ఆనయ అ నునది తెచ్చుటను చెప్పును. రెండును చేర్చిన పైని గోవునకును తెచ్చుటకును సంబంధము తెలియును. అనియిట్లు చెప్పుట అభి

హితాన్వయవాదము. ఇట్లు కాక గామ్ అనెడిపదము కావలసినయావునే చెప్పుననియు, ఆనయ అనునది ఆవును తెచ్చుటనే చెప్పుననియు నిట్లు చెప్పుట అన్వితాభిధానవాదము. ఈయన్వితాభిధానవాదమే ఈయధికరణములోని పూర్వపక్షి మతము.)

౬. ఇష్టసాధనతాబుద్ధి యనఁగా ఇది నేనుకోరినదానిని సాధించును అనెడి తెలివి, ప్రవర్తింపఁజేయునదికాదు. అట్లు తెలిసినతరువాత ఇది కార్యము (చేయఁదగినది) అని తెలిసినపైనె ప్రవృత్తి పుట్టును. కావుననె కడచిన పని తనకు ఇష్టసాధనమని తెలిసినను, ముందు కాలాంతరమున కాఁదగినది తనకు ఇష్టమని తెలిసినను మనుష్యుఁడు ప్రవర్తించుట లేదు. ఇప్పుడు చేయఁదగినది అని తెలిసినపైనె ప్రవర్తించును. ఇష్టసాధనమైన యీకార్యము నేను ప్రయత్నముచేసినంగాని సిద్ధింపదు, కాఁబట్టి నాప్రయత్నమువలన సిద్ధింపఁదగినది అని తోఁచువఱకును ప్రవర్తింపఁడు. కాఁగా ఇది కార్యము, (ప్రయత్నమున సాధింపఁదగినది) అనెడిజ్ఞానమె ప్రవృత్తికి హేతువు.

౭. ఈప్రవృత్తిని కలుగఁజేయునది యెద్దియో యదియె శబ్దముచేఁ జెప్పఁబడఁదగినది. కాఁబట్టి వేదముచేఁ దెలియఁజేయఁబడునదియు కార్యమె.

౮. కాఁగా నట్టికార్యము కానిబ్రహ్మమును చేరుటయనెడియనంతస్థిరఫలము వేదముచేఁ దెలియఁజేయఁబడదు.

౯. ఇదిగాక (ఆపస్త॥ సూ॥) అక్షయ్యగ్ం హవై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతం భవతి (చాతుర్మాస్యయాగమును చేయువానికి తరుగులేని పుణ్యము కలుగును) అని కర్మములకె స్థిరఫలమున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

౧౦. కాఁబట్టి కర్మఫలములు అల్పాస్థిరములనియును బ్రహ్మజ్ఞానఫలము అనన్తస్థిరమనియును తెలియుట లేదుగాన బ్రహ్మవిచారము నారంభింపనక్కఱలేదు.

సిద్ధాంతము.

౧. ఇఁక నీపూర్వపక్షమునకు సిద్ధాంతము చెప్పఁబడును.

౨. ఈశబ్దమునకు ఇదియర్థమని శబ్దార్థముల సంబంధము

ను తెలిసికొనుటకు లోకమందంతటను సుప్రసిద్ధమైన విధమును కాదని, లోకములో నెవ్వఁడు నెఱుఁగని యొకయర్థమునె శబ్దములన్నియును తెలియఁజేయుననుటను ప్రామాణికులుమన్నింపరు.

౩. ఇట్లుకదా పిల్లవాండ్రు శబ్దార్థ సంబంధములను నిశ్చయింతురు. తల్లి తండ్రి మొదలగువారు, తండ్రి తల్లి మేనమామ మొదలగువారినిగాని, చంద్రుఁడు పశువు మనుష్యులు మృగములు పక్షులు సర్పములు మొదలగువానినిగాని, చేతితోఁజూపి ఆయాశబ్దములను జెప్పి పిల్లలకు నేర్పుదురు. పిల్లవాండ్రును మెల్లమెల్లగా ఆయాశబ్దమును చెప్పినతోడనె ఆయాయర్థము తమకుఁదోఁచుటను బట్టి శబ్దార్థములకు సంబంధమున్నదని తెలిసికొందురు. మఱియే సంబంధంబును కనఁబడకపోవుటవలన బోధకత్వము (ఆయర్థమును తెలియఁజేయునదియగుట) అనెడు సంబంధమున్నదియని తెలిసికొందురు. సంకేతము (ఈశబ్దము ఈయర్థమును చెప్పవలయునని యొకనిచే సంకల్పింపఁబడియుండుట) సంబంధమని తోఁచదు. అది ఆసంకేతము చేసినవాఁడితఁడని తెలిసినంగాని తెలియదు. అటపైని తమకుఁ దెలియని శబ్దములలో ఈ శబ్దమున కిదియర్థమని పెద్దలచే నేర్పబడి యన్నిశబ్దముల యర్థమును తెలిసికొందురు. అటపైని తాముద్దేశించిన యర్థము ఇతరులకుఁ దెలియుటకై వాక్యములను బ్రయోగింతురు.

౪. మఱియొకవిధముగాఁగూడ శబ్దార్థసంబంధమును తెలిసికొనుటకు వీలు గలదు. ఒకఁడు మఱియొకనితో నీతండ్రి సుఖముగా నున్నాఁడు అని దేవదత్తునకు తెలుపుమని చేతిసంజ్ఞ మొదలగుదానిచేత తెలియఁజేయును. వాఁడు నోటిమాటనె నీతండ్రి సుఖముగా నున్నాఁడు అని దేవదత్తునితోఁ జెప్పును. ఈదగ్గర, ఈమాటయర్థము తెలియక, మూగవానివలె చేతిసంజ్ఞను మాత్రము ఎఱిఁగినవాఁ డొకఁడుండును. వాఁడు దేవదత్తునకుఁ దెలియుటకై చెప్పిన వాక్యమును విని, ఈవాక్యము వాఁడు చేసినసంజ్ఞచేఁ దెలియఁజేయఁబడిన యర్థమునె తెలియఁజేయునని నిశ్చయించుకొనును.

౫. కాఁబట్టి కార్యార్థమునందె వ్యుత్పత్తి (శబ్దార్థసంబంధమును తెలిసికొనుట) కలుగుననెడి నిర్బంధమునకు సాధకము కానేరదు.

౬. కాఁబట్టి వేదాంతములు పరినిష్పన్నమైన (కార్యముకాని) పరబ్రహ్మమును తెలియఁజేయును. బ్రహ్మోపాసనము అపరిమితఫలమని కూడఁదెలియఁజేయును. కాఁబట్టి బ్రహ్మస్వరూపమును నిర్ణయించుటకొఱకైన బ్రహ్మవిచారము చేయఁదగినదియె.

౭. ఒకప్పుడు వేదమునకు కార్యమె యర్థమని యొప్పినను బ్రహ్మవిచారము చేయవలసినదియె. ఎట్లన్నను.

(బృహ॥౪॥౪॥౫) ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః (ఓసీ! పరమాత్మ, చూడఁదగినఁవాఁడు. వినఁదగినవాఁడు. తలంపఁదగినవాఁడు.)

(ఛా॥౮॥౭॥౧). సోన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యః (ఆతఁడె వెదకఁదగినవాఁడు. ఆతఁడె విచారింపఁదగినవాఁడు.)

(బృ॥౬॥౪॥౨౧) విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత (తెలిసికొని యుపాసించునది)

(ఛా॥౮॥౧॥౧) దహరోఽస్మిన్నన్తర ఆకాశస్తస్మిన్యదన్తస్తదన్వేష్టవ్యం తద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ (ఈలోపలను దహరాకాశము అనఁగా బ్రహ్మము కలదు. దానిలో నుండునది ఎద్దియో అదియె అనఁగా నాతని కల్యాణగుణసముదాయమె వెదకఁదగినది. అదియె విచారింపఁదగినది)

(తై॥నా॥౧౦అను॥౨౩మ॥) తత్రాపి దహ్రం గగనం విశోకస్తస్మిన్యదన్తస్తదుపాసితవ్యమ్ (దానిలోఁగూడ దుఃఖసంపర్కములేని దహరాకాశముకలదు. దానిలో నేదికలదో అది యుపాసింపవలసినదని ఛాందోగ్యవాక్యమునకు వలెనే యర్థము)

ఇత్యాది శ్రుతులచేత ఉపాసనకార్యము తెలియఁజేయఁబడినది.

౮. దానిని ఆచరించినవానికి ఫలముగా, (తై॥ఆన॥౧॥) బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్ (బ్రహ్మముపాసించువాఁడు పరమాత్మనుచే

రుచున్నాఁడు. అని బ్రహ్మప్రాప్తి అనఁగా పరబ్రహ్మమును చేరుట, చెప్పఁబడుచున్నది. ఆబ్రహ్మమిట్టిదియని తెలియుటకై బ్రహ్మస్వరూపంబును దానివిశేషణములను (కల్యాణగుణములు మొదలగునవి) కూడ నా కార్యమునకె ఉపయోగింపుచున్నవి.

౯. ఇట్లు, విధివాక్యమునఁ జెప్పఁబడినదాని ఫలస్వరూపము అర్థవాదమునఁ జెప్పఁబడుట కలదు. ఎట్లన్నను ( ) జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత (స్వర్గముఁ గోరువాఁడు జ్యోతిష్టోమయాగమును చేయునది.) అనువిధిలోఁ జెప్పఁబడిన స్వర్గమునకు విశేషణములు (బ్రా॥) యస్మిన్నోష్ణం నశీతం నారతిః (దేనియందు వేడిలేదో, చలిలేదో, అరతి యనఁగా ఉల్లాసములేక పోవుటలేదో) అనునర్థవాదముచే నిరూపింపఁబడినది. ఇట్లే (బ్రా॥) రాత్రీరుపేయాత్ (రాత్రిసత్రమును చేయునది) అను విధి వాక్యమునకు ఫలము (బ్రా॥) ప్రతితిష్ఠన్తి హవా ఏతే య ఏతా రాత్రీరుపయన్తి (ఈరాత్రిసత్రమును జేయువారు ప్రతిష్ఠను బొందుచున్నారు.) అనునర్థవాదమునఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లే (తై॥సం॥౨ కాం॥౬ప్ర॥౧౦అను) తస్మాద్బ్రాహ్మణాయ నాపగురేత (కాఁబట్టి బ్రాహ్మణునిపైకి చేయిమొదలగుదానిని ఎత్తఁగూడదు. అనఁగా కొట్టఁబోఁగూడదనుట.) అనుదానిచే నిషేధింపఁబడిన అపగోరణమునకు (తై॥సం॥౨కాం౬ప్ర॥౧౦అను॥) యోపగురాతే శతేన యాతయాత్ (ఎవ్వఁడు పైకి ఎత్తునో వానికి నూరు యాతనలు గలుగును) అని యర్థవాదమున ఫలము నిరూపింపఁబడినది.

౧౦. గామానయ ఇత్యాదివాక్యములయందు కూడ కార్యార్థమున వ్యుత్పత్తి కలుగుననుటకు వీలులేదు. ఏలనన్నను నీవుచెప్పెడి కార్యమనునది ఇట్టిదని నిరూపింప శక్యముకాదు.

౧౧. కృతి భావభావి కృత్యుద్దేశ్యము కార్యము అనికదా నీవు చెప్పుదువు (కృతి యనఁగా మనసు లోపలఁగలిగెడి ప్రయత్నము అనఁగా పూనిక. దాని భావమనఁగా అది కలుగుట. అది కలిగినవెంటనె కలుగునది కృతిభావభావి. ఇట్టిదై కృతికి ఉద్దేశ్యమగునది.) కృత్యుద్దేశ్యమనఁగా కృతికి కర్మమగునది. కృతికి కర్మమగుట య

నఁగా కృతిచేత(ప్రయత్నము చేసి) పొందుటకు మిక్కిలి యిష్టమై యుండుట- మిక్కిలి యిష్టమగునది సుఖంబును, దుఃఖము కలవానికి ఆదుఃఖముపోవుటయును. సుఖాదికమును గోరెడి పురుషుఁడు తనప్రయత్నమునఁగాని యది సిద్ధింపదని తోఁచినతోడనె ప్రయత్నము చేయఁగోరి ప్రవర్తింపుచున్నాఁడు- కాఁబట్టి తాను గోరినది తన ప్రయత్నమున సిద్ధింపఁ దగియుండుట కంటె కృత్యుద్దేశ్యత్వమనునది మఱియేదియును కానఁబడదు- మిక్కిలి యిష్టమగుదానికె ఇచ్ఛావిషయత్వంబును (కోరఁబడఁదగుట) ప్రేరకత్వంబును(ప్రవర్తింపఁజేయునదయగుట) అని రెండు ఆకారములు కలవంటి-రేని, ఆప్రేరకత్వమనునది ప్రయత్నము చేసినచో సిద్ధింపఁదగియుండుటయె· ఆమాత్రముననె ప్రవృత్తి కలుగుచున్నది·

౧౨. కృత్యుద్దేశ్యత్వమనఁగా పురుషున కనుకూలమైయుండుటయని చెప్పఁగూడదు- పురుషున కనుకూలమగునది సుఖమెకాని మఱియొకటికాదు· దుఃఖనివృత్తి (దుఃఖము కలుగకుండుట) పురుషునకనుకూలము కాదు· పురుషున కనుకూలమైనది సుఖము, వానికి ప్రతికూలమైనది దుఃఖము, అనియెకదా సుఖదుఃఖముల స్వరూపమును పర్వు ఉపవలసియున్నది· దుఃఖము ప్రతికూలముగాన అది నివర్తించుట (లేకపోవుట) యిష్టమగుచున్నది. కాని దుఃఖనివృత్తి యనుకూలమగుటయు కాదు· అనుకూల ప్రతికూలములులేకుండఁగా తన స్వరూపమున తానుండుట కదా దుఃఖనివృత్తి- కాఁబట్టి సుఖముకాక మిగిలిన క్రియ (పని) మొదలగునవి యనుకూలమగుట సంభవింపదు- అది దుఃఖ (కష్టము) రూపముగానె యున్నదిగాన, సుఖము కొఱకైనదిగాన ననుకూలమని చెప్పుటకుఁగూడ నవకాశము లేదు- సుఖము కొఱకగుటచే·దానిని జరిగించుటకు కోరిక మాత్రము కలుగును-

౧౩. కృతికి శేషమై యుండుటకృత్యుద్దేశ్యత్వమనియును చెప్పఁగూడదు- సీపక్షమున శేషిత్వమనఁగా నిట్టిదని నిరూపింపశక్యము కాదు· మఱియొకదాని నుద్దేశించి చేసిన ప్రయత్నమునఁ జేరియుండునది శేషము, ఆయుద్దేశింపఁబడినది శేషి అని యంటివేని- ఇట్లు శేషమగుట కృతికిసంభవింపదుగాన దానిచే సాధింపఁబడవల

10208